

casibus necessitatis superius indicatis exhibenda esse dicta officia etiam inimicis quos non sufficit non odisse, nisi signis *communibus* benevolentiae eosdem prosequamur; idque nedum a Christo Domino in Evangelio (1) praescribitur, sed cum ipso jure naturae apprime congruit. Et sane inimici quoque retinent in se imaginem Dei, suntque membra ejusdem magnae familiae humani generis, aequalitate naturae et identitate mediorum ac finis ad communem felicitatem ordinata; totum igitur fundamentum naturalis amoris, in dignitate naturae non vero in merito quodam personali situm, in ipsis subsistit; ideoque sub eodem debito universalis amoris per dicta officia manifestandi etiam ipsi comprehenduntur. Accedit, quod per exercitium talium officiorum insignis spes affulgeat animos inimicorum divinciendi, quod debito universalis pacis quaerendae, maxime consonat.

Cum autem vero amori directe adversetur odium, patet et quidem potiori jure, non esset fas odio prosequi inimicos, nec ipsis malum adprecari, aut de eorum malo, etsi a juridica ultione dimanet *quatenus est eorum malum* delectari; quod tamen non impedit quominus malum ipsum inimicitiae, damnaque inde nobis illata, liceat cuique detestari, atque aequam pro ipsis reparationem, etiam ope legitimae coactionis valeat quisque temperato mentis affectu exquirere. Nec obstat quod inquirunt, in statu naturali debet fas esse facere contra inimicum privatum, quod licet politicae potestati contra hostes publicos, scilicet, denegare ipsi officia etiam *innocentiae utilitatis*: etenim propter limitationem superius factam hoc non adversatur generali nostrae doctrinae; nec in ipso publico bello talis denegatio officiorum extra actualem conflictum et casus exceptos, locum habere, aut rationem medii ad justam defensionem simpliciter necessarii excedere licito potest.

ARTICULUS III.

DE MUTUO OFFICIO SERMOCINANTIUM.

170. Officium istud seorsim ab aliis exponimus, ne vi-

[1] *Matth.* cap. 5. vers. 44. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: et orate pro persequentibus et calumniantibus vos: etc.*

deamur illud reducere, more nonnullorum, ad negativam dumtaxat obligationem *neminem laedendi*: quamvis enim fateamur recto usu loquelaе felicitatem humani generis apprime promoveri, illiusque abusu gravissime interdum laedi, non possumus tamen Grotio (1), Pufendorffio, Barbeyraco, aliisque assentire, qui ut dissidentes sententias antiquorum concilient turpitudinem loquelaе ad alios fallendos conformatae, seu mendacii, non ex oppositione ad veritatis manifestationem seu veriloquium, sed dumtaxat ex repugnantia *cum jure existente ac manente ejus, ad quem sermo aut nota dirigitur*, colligere satagunt, atque plures casus mendacii, quos ibidem enumerat Grotius (2), tamquam non inhonestos excipiunt.

Sciendum itaque est mendacium definiri, *falsam contra mentem locutionem*, (addunt alii; *cum intentione aut voluntate fallendi prolatam*), unde etiam idem est *mentiri, ac contra mentem ire*; sive tandem talis enunciatio fiat per voces, sive per alia quaevis signa, ex communi usu ad declarandos mentis conceptus determinata. Quamvis porro *veri* vel *falsi*, quod est objectum manifestationis, relatio ad intellectum sit opus rationis, tamen prout talis manifestatio est actus moralis debet pendere ab intentione voluntatis; quae potest inordinate ferri tam ad hoc, *ut falsum enunciatur*, quod habet veram rationem mendacii, quam ut aliquis inde actu fallatur, quod est tantum proprius illius enunciationis effectus. Et quia moralis actus desumit speciem suam praecipue ab objecto *formali*, quod in mendacio est ipsa enunciatio falsi seu *locutio contra mentem*; ratio igitur formalis mendacii in falsitate quatenus veriloquio opponitur sita est.

[1] *De jure bell. et pac.* libr. 3. cap. 1.

[2] Ita vero inter alia (ibidem §. 14). loquitur: *Sic ergo videtur non peccare, qui aegrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Ariaria Fetum filio mortuo, quae historia est (E. III. 16.) in Plinii Epistolis: aut in praelio periclitanti ex falso nuncio animum addit quo incitatus victoriam et salutem sibi patriat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur. Affert porro in eundem sensum alia quaedam antiquorum dicta, scilicet: amicos decipere licet ipsorum bono.... mendacio uti pro remedio: et Maximi Tyrii sententiam quod: medicus aegrotum, et imperator exercitum, et gubernator nautas decipit: nec quidquam in hoc mali est: et denique opinionem Platonis, qui (3. de Republica) imperium habentibus concedit falsum dicere.*

Unde et S. Thomas (1) ait; *quod autem aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere, fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius.* Et sane si quis enunciet *materialiter* verum contra mentis apprehensionem formalem, seu cum intentione falsum enunciandi, omnium iudicio mentitur licet in aliorum opinione nullam constituat falsitatem; sicut e contra, de solo *falsiloquio* tantum argui potest, qui quidem enunciat falsum, sed secundum appresionem mentis et intentionem voluntatis illud pro vero tradit; fallitur tunc siquidem, sed non fallit.

171. Mendacium in *se ipso* vel per *excessum* vel per *defectum* veritati seu veriloquio opponitur; communiter autem solet distingui ratione diversae deformitatis objectivae, scilicet in *perniciosum*, quod dirigitur a mente ut alicui noceat; *officiosum* ut innoxia utilitate prosit; *jocosum* ut delectet; haec vero omnia dum proferuntur contra mentem et ex intentione fallendi, nec ex modo loquendi aut circumstantiis contraria mens loquentis sufficienter colligi queat, habent veram rationem formalem mendacii, sive tandem materialis falsitas adfuerit, sive non; sive quis actu decipiat, sive non. Diximus porro, *nec ex modo loquendi aut circumstantiis etc.* 1°, ut sub ratione veri mendacii comprehendatur quoque *restrictio pure mentalis* seu *interna*, id est talis locutio, in qua et ratione sui et circumstantiarum unus tantum determinatus sensus isque falsus continetur, etsi per aliquid *sola mente* retentum posset efficere sensum verum; e. g. si quis interrogatus an occiderit Petrum, dicat *non occidi*; retinendo in mente *die Jovis* cum occiderit *die Veneris*; etenim veritas locutionis non ex conceptibus per se, sed per vocum significationem colligitur, et qui retinet aliquid mente nullo signo sensibili expressum, quod ad determinationem veri sensus locutionis pertinet, aliud revera in mente habet, aliud verbis intendit significare; loquitur itaque contra mentem cum conscientia falsitatis vel cum intentione fallendi, ideoque revera mentitur. 2°, ut sub ratione veri mendacii non comprehendantur illae locutiones in quibus vera mens loquentis ex modo loquendi aliisve adjunctis sufficienter colligi potest, quamvis voces in se dumtaxat consideratae falsam ingenerare opinionem valeant, tunc enim error seu deceptio tantum inconsiderationi au-

(1) *Summae theolog.* part. 2. 2. quaest. 110. artic. 1.

dientium tribuitur; eo vel maxime quod ex ipso usu sermonis voces quaedam plures sensus contineant et aequivocationi subjiciantur, et quod mentiri quidem nunquam liceat, at quasdam veritates tacere et occultare frequenter nedum honeste possimus sed etiam teneamur. Sic e. g. non censetur mentiri respondens *se nescire*, dum evidenter constat et interrogantem nullum prorsus jus habere sciendi id quod quaerit, et interrogatum in nullo unquam casu posse id aut debere licito manifestare.

Ad has vel similes innoxias ac prorsus a mendacio immunes aequivocationes et quidem potiori jure revocandae sunt, conditionatae hyperbolicae vel figuratae, aut parabolicae locutiones, in quibus ex modo agendi, aut personarum et rerum adjunctis colligitur non id significari quod vox exprimit secundum communem acceptionem. Hoc si advertere voluisset Grotius, cujusdam mendacii notam minime inussisset (1) pluribus sacrae scripturae et ipsius Christi Domini locutionibus, quae pro magna parte et recte explicatae videri possunt apud S. Thomam [2]. Simili modo a mendacii nota liberantur signa et stratagemata bellica, quibus insidiae hostibus struuntur occultando potius animi veros sensus vel propositum, quam manifestando exterius aliud quam revera est. His praecactis sit.

PROPOSITIO.

Omne mendacium proprie dictum, seu leve seu grave pro ratione materiae, est lege naturae absolute vetitum utpote quid intrinsece malum, et communi humanae societatis bono oppositum.

172. Assertio facile evincitur. Et in primis, cum uti rebus contra naturalem earum institutionem sit quid per se ac intrinsece malum et cum loquendi facultas, ac per consequens ipsae articulatae voces vel alia quaevis signa ex institutione humana ad loquendum adhibita, naturaliter ordinentur ad manifestandos aliis mentis conceptus; jam mendacium in quo adhibentur voces contraria ratione ipsis con-

(1) Loco proxime indicato.

(2) In eadem parte et quaestione ut supra, artic. 3.

ceptibus mentis, erit quid evidenter huic ordini seu institutioni naturali contrarium, et per se ac intrinsece malum. His adde naturalem mendacii difformitatem a ratione, oppositionem cum veritate et aptitudinem, quantum in ipso est, ingenerandi alii errorem; quod proinde nulla unquam ratione cohonestari, aut per mutationem circumstantiarum materialis objecti, a naturali lege subtrahi potest. Tres adjectae rationes sunt validissimae (1); prima quidem, quia quisquis mentitur, hoc ipso animum suum transformat in illud quod

(1) Mirum vero cuique videri potest P. Ignatium Schwarz auctorem caeteroquin profundum et eruditum harum rationum vim ac pondus haud perspexisse, et nedum in sententiam, quae ex sola oppositione mendacii cum bono communi societatis, ejus turpitudinem eruit, concessisse; verum etiam (*Instit. juris. public. univers.* etc. part. 1. titul. 5. instr. 3. §. 1.) easdem rationes sicut et illam primo loco positam velut insufficientes traduxisse. Porro hae sunt praecipuae illius dubitationes, scilicet hujusmodi rationes partim *obscuras* partim *incertas* esse, laborantesque *petitione principii*, quasi nempe ideo mendacium jure naturae vitium diceretur, quia est *intrinsece malum*; et hoc ideo quia *in nullis circumstantiis est cohonestabile*; istud vero ideo quia *mendacium semper manet mendacium*, nec ulla necessitate vel fine extrinseco mutat *objectum* nempe *difformitatem loquelae cum mente*; a quo objecto *praecise* habet suam deformitatem *essentialem* atque *intrinsecam*. Si instes, inquit cur et hoc ita sit? hic jubet *Plato* quiescere.

Verum quid est incerti et obscuri in illis rationibus? Num ad hoc ut intelligantur debeamus ascendere, sicut cl. auctor autumat ad abstractas veritatis, divinae perfectionis, virtutisque humanae notiones? Num naturalis humanae rationis conformatio et cum ipsa oppositio possit desinere esse talis etiam in casu avertendi interitus toti reipublicae imminenti? Num similitudo desumpta ab intrinseca pravitate *homicidii*, cujus materiale objectum subjacet potestati alienae estque realiter distinctum ab objecto formali, quidquam potest valere in casu praesenti? Est ne hoc difficilius cognitu quam oppositio mendacii cum ultimo fine sive felicitate humano generi propria? Praeterea nulla est petitio principii in illo processu rationum dummodo duae primae rationes sumantur ut generales et propriae omnibus illis quae jure naturae sunt vitata, postrema vero ratio spectetur tamquam determinans peculiarem mendacii cum naturali ordine oppositionem, sive ejus a mente et ratione humana deformitatem, quae cum ex ipso essentiali conceptu mendacii eruatur, illius ulterior ratio quaeri nec potest nec debet, nisi velis quaerere rationem quare mendacium est mendacium. Merito itaque assignata illa ratione, jubet quiescere *Plato*.

revera non est, seque exhibet prorsus alium a semetipso, seu ab eo quod actu est, (mens enim cognoscens est velut imago rei cognitae:) vim igitur rationali animo suo directe et positive infert, sive ponit *actum positive difformem a ratione*. Altera vero, quia similiter quisquis mentitur, sciens et volens contra naturalem propensionem in verum et horrorem a falso mutat in *non est*, illud *quod revera est*, vel vicissim; contradicit itaque directe et positive huic naturali propensioni, sive ipsi rationali principio ac fundamento veritatis in homini. Tertia demum, quia propter eandem naturalem et invincibilem propensionem in verum et horrorem a falso, determinata ac positiva viri provi atque honesti (debet autem quilibet supponi talis, nisi contrarium manifeste probetur et constet) assertio sive locutio, per se et naturaliter in audientium ad quos sermo dirigitur animis iudicium eidem conforme cedere solet: alienae igitur etiam propensioni in verum mendacium adversatur, utpote per se aptum ad ingenerandum errorem.

Deinde, cum finis *proximus* humanae loquelae sit mutua communicatio conceptuum mentis, *ultimus* vero commune bonum totius humanae societatis, ex eadem communicatione quae est praecipuum instrumentum conversationis, eruditionis, commercii etc. dimanans; cunq̄ue hujus assecutio postulet *absolutam securitatem*, excludentem etiam prudens periculum deceptionis, nedum a pactorum et promissionum fidelitate, sed et ab ordinaria cognitionum manifestatione: si quodvis mendacium, et in qualiscumque utilitatis aut necessitatis casu non foret jure naturae prohibitum, talis securitas non haberetur, propter innumeros respectus audientibus communiter ignotos, sub quibus mendacium posset a loquente apprehendi tamquam necessarium vel utile, ac proinde tamquam licitum: unde et loquela redderetur medium improporionatum ad finem et natura deesset in necessariis. Apposite hanc rem declarat Pallavicini (1): «Cum per loquelam, regantur deliberationes cunctae, judicia, distributio poenarum et praemiorum; verbo universa rerum omnium procuratio contineatur, praestat nullo ut eventu mentiri liceat: alioquin semper auditor jure verebitur, ne tum forte in eo eventu in quo mendacium innocens est, loquens aut re, aut opinione saltem versetur.»

173. Opponunt porro. Mendacium jocosum aut officio-

(1) *Philosoph. moral. sive de bono.* libr. 1. cap. 21.

sum, nullum fert damnum bono communi societatis aut privato individuorum, quin etiam istud potest esse frequenter medium aptissimum impediende, e. g. necem innocentis, aut totius Reipublicae interitum, ideoque tunc saltem mendacium licitum fore dicendum est.

Respond. *Neg. Consequens.* Et ratio est; etenim intrinseca deformitas mendacii adhuc subsisteret, ut patet ex nostris probationibus primo loco positis, et nos in antecessum monuimus intrinsecam mendacii pravitatem non esse dumtaxat aut etiam praecipue desumendam ex jure alterius ad quem sermo dirigitur, aut ex damno quod potest dimanare. Deinde, nonne idipsum posset quis opponere contra intrinsecam pravitatem e. g. perjurii, blasphemiae, et quorundam actuum vel maxime turpium? Praeterea, neque inde vis posterioris probationis omnino elevatur; siquidem *utilitas* haec ex supposita salute innocentis vel totius Reipublicae ope cujusdam mendacii, foret tantum per *accidens*, atque communiter alio licito medio *celandae veritatis*, vel per usum *scientiae duplicis* haud ignotae ipsis rudibus, aequè obtinenda, ideoque nequit praevalere jacturae *absolutae securitatis* in quotidiano hominum commercio, ex supposita cujuslibet mendacii licentia, *per se ac naturaliter* secuturæ; quam proinde jus naturæ intendit impedire generaliter omne mendacium prohibendo.

Potest quis addere cum Barbeyraco aliisque, homicidium etsi et ipsum intrinsece malum, ac longe gravius mendacio, fit licitum ratione necessariae conservationis vitae nostræ, aut boni communis; ergo etc.

Respond. *Neg.* suppositum *Antecedentis et Consequens.* Homicidium prout constituit actum intrinsece malum spectandum est formaliter non autem materialiter; nam non omnis occisio hominis est intrinsece mala et vetita jure naturæ, sed tantum illa quæ fit auctoritate privata; ideoque in casu inculpatae tutelæ vitae nostræ, aut boni communis, occisio hominis utpote a jure naturæ permissa aut requisita, fit auctoritate ipsius Dei juris naturalis auctoris, habentis dominium vitae hominum. Unde cum in hisce casibus nulla fiat divinæ supremæ auctoritatis usurpatio, quæ privati homicidii deformitatem ejusque excessum supra mendacium, constituit, patet non valere paritatem relate ad mendacium, cujus deformitas non dependet ab hypothese divini juris et voluntatis, aut solum a damno quod inferitur proximo, sed ex absoluta ac intrinseca inordinatione, ut vidimus.

APPENDIX.

DE VIRTUTIBUS ET AFFECTIBUS.

174. Quod ab initio nostri tractatus indicavimus, et in postrema parte relate ad notiones virtutum promisimus, id nunc praestamus, ut et fides obligata servetur, et doctrinae nostræ morali ac piæ accedat illud complementum, quod tantum forte desiderari potest. Breviori quam fieri poterit ratione complectemur distinctis articulis præcipua eorum, quæ tam in genere, quam in specie de virtutibus et affectibus dici a philosopho possunt; vix autem ac ne vix quidem hac in re aliquid inveniens, quod more scholarum quaestionem contentiosam requirat.

ARTICULUS I.

DE VIRTUTIBUS IN GENERE.

175. Quoniam in generalem virtutum definitionem ingreditur notio *habitus*, advertendum est in primis quod in anima nostra seu potius ejusdem facultatibus dentur quaedam dispositiones diversæ ad proprios actus *facile et expedite* ponendos, quæ cum possint esse vel abesse, integra remanente natura animæ ejusque facultatum, induunt naturam qualitatum accidentalium permanentium, prout ab actu transeunte, qui pariter potest esse vel abesse, discriminantur, constituuntque id quod dicimus *habitus*; unde habitus prout ad rem nostram pertinet, in genere non est aliud quam *dispositio* seu *qualitas quaedam animæ nostræ reddens ejusdem facultates ad proprios actus facile ponendos expedite*; quæ si *naturaliter* animo inesset, constitueret *habitus innatum*, (qui etsi daretur, deberet nihilominus distingui a simplici et naturali facultatum aptitudine ad actum, quæ nequit unquam abesse, cum facultas non sit aliud quam *potentia alicujus actus*); si a Deo ut auctore supernaturali animo adjiciatur, erit *habitus infusus*; si per iteratos actus seu exercitium facultatum acquiratur, erit *habitus acquisitus*; *bonus* vel *malus* prout ordinatur ad actus bonos vel malos. Atque hinc, cum in prima parte hujus nostri tractatus jam ex-